

ЯКІСНЕ НАВЧАННЯ – ФУНДАМЕНТ ПОБУДОВИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Навчання – спеціально організований, цілеспрямований процес взаємодії вчителя і учня, викладання та учіння, що передбачає засвоєння знань, умінь і навичок, формування наукового світогляду, розвиток розумових сил, зміцнення навичок самоосвіти. У результаті навчання школярі одержують знання, вміння та навички. Якщо саме так усвідомлювати процес навчання, то стає зрозумілою закономірність: чим педагогічно доцільнішою буде взаємодія вчителів і учнів, тим успішнішим буде навчання, виховання і розвиток кожної дитини [2, 4].

Специфіка навчальної пізнавальної діяльності: 1) під час навчання учень не відкриває нових наукових істин, а засвоює вже нагромаджені наукою знання, які є для нього новими; 2) пізнання в процесі навчання враховує вікові та індивідуальні можливості й особливості учнів; 3) процес навчання відбувається на основі певних форм і методів взаємодії; 4) процес навчального пізнання передбачає цілеспрямовану роботу щодо формування наукового світогляду школяра, його соціалізації; 5) навчальне пізнання потребує: суб'єкт-суб'єктної, морально-етичної взаємодії вчителів і учнів на рівні співпраці і співтворчості (усвідомлення дитини як суб'єкта і мети виховання; особистісно орієнтоване подання і засвоєння матеріалу; організація навчального діалогу; опора на навчальні можливості й досягнутий рівень вихованості дітей; постійне створення ситуацій вибору; багатоваріантність і динамізм методів і форм роботи; розвиток творчості, активності, потреби самоаналізу і самопізнання; прагнення дитини до самоосвіти та самовиховання).

Процес навчання складається з цільового, стимулюючо-мотиваційного, змістового, операційно-дійового, емоційно-вольового, контрольного-регулюючого, оціночно-результативного компонентів [1].

Цільовий компонент. Забезпечує усвідомлення педагогами і передачу учням мети викладання кожного предмета, його конкретних розділів і тем. Це усвідомлення залежить від попереднього матеріалу, рівня освіченості та вихованості учнів, а головне – від цілеспрямованості вчителя, вміння поставити і роз'яснити учням цілі та завдання.

Організація процесу навчання пов'язана з чітким визначенням мети (освітньої, виховної, розвиваючої) та усвідомленням її учнями. Освітня мета полягає в забезпеченні засвоєння, закріплення, застосування теорій, понять, законів тощо (вчитель продумує їх перелік); формуванні загальнонавчальних та спеціальних (з певного предмета) умінь і навичок. Виховна мета реалізується у формуванні виховних світоглядних ідей, моральних якостей школярів (етичних норм, гуманізму, колективізму, активної позиції щодо навчання і життя загалом), естетичних поглядів, уміння працювати й контролювати себе, гігієнічних та фізкультурних навичок. Розвиваюча мета охоплює розвиток мислення, уваги, пам'яті, волі, емоцій, навчальних інтересів, мотивів і здібностей школярів. Розвиток мислення відбувається на основі загальних розумових дій та операцій. До них належать:

– структурування (мислительна діяльність, спрямована на встановлення зв'язків між поняттями, реченнями, ключовими словами і т. ін., в процесі якої формується структура знань);

– систематизація (мислительна діяльність для встановлення віддалених зв'язків між поняттями, реченнями, в процесі якої вони організуються в певну систему);

– конкретизація (застосування знань на практиці);

- варіювання (зміна несуттєвих ознак понять, їх властивостей, фактів тощо при постійних суттєвих);
- доведення (логічне розмірковування);
- формування висновків (поступове спрощення теоретичного або практичного виразу з метою одержання наперед відомого його виду);
- пояснення (зосередження думки на найважливіших моментах (зв'язках));
- класифікація (розподіл понять на взаємопов'язані класи за суттєвими ознаками);
- аналіз (вичленення ознак, властивостей, відношень понять, знаходження спільних і відмінних їх властивостей);
- синтез (поєднання, складання частин – дія, зворотна аналізу);
- порівняння (виділення окремих ознак понять, знаходження спільних і відмінних їх властивостей);
- абстракціонування (визначення суттєвих ознак понять через відкидання несуттєвих);
- узагальнення (визначення ознак, властивостей, суттєвих для кількох понять).

Під час навчального процесу учитель сприяє розвитку волі та наполегливості учнів; виховує культуру їх емоцій – подив, радість, цікавість, переживання та ін.

Досягнення освітньої, виховної та розвиваючої мети здійснюється завдяки реалізації змісту навчального матеріалу, добору форм, методів, прийомів навчання, забезпеченню порядку й дисципліни на уроці, оцінювання знань, впливу особистості вчителя, його поведінки, ставлення до учнів.

Стимулюючо-мотиваційний компонент. Є продовженням цільового, але тільки за усвідомлення учнями їх власного стимулу до діяльності. Повноцінний стимул можливий за усвідомлення реальної значущості знань. Тому роз'яснення мети, поглиблення мотивації є передумовою позитивного ставлення учнів до навчального предмета. Учитель зобов'язаний викликати в учнів внутрішню потребу в засвоєнні знань. Це досягається за допомогою чіткого й достатнього формулювання учням пізнавального завдання (найчастіше у формі проблемної ситуації), адже одна й та сама за характером і результатами навчальна діяльність учнів може мати різні мотиви. Тому важливо, щоб учитель свідомо управляв мотиваційною стороною навчальної діяльності учнів, їх інтересами і потребами, формував позитивне ставлення до навчання.

Змістовий компонент. При підготовці до заняття вчителю необхідно ретельно обміркувати, яким повинен бути зміст навчального матеріалу, конкретизувати обсяг теоретичних положень, визначити уміння та навички, які необхідно сформувати у процесі вивчення нового матеріалу.

Операційно-дійовий (методичний) компонент. Охоплює всі методи та їх складові – прийоми, якими оперує кожен учитель у процесі своєї діяльності, форми організації навчання. Організуючи навчально-пізнавальну діяльність, слід зважати на те, що, хоча учні засвоюють навчальний матеріал під керівництвом учителя, цей процес є індивідуальним для кожного учня. Загалом, він передбачає таку послідовність інтелектуальних операцій: сприймання; осмислення; узагальнення; систематизація; закріплення; застосування на практиці.

Емоційно-вольовий компонент. Виявляється через напруження волі учня у процесі пізнавальної діяльності. Воля, емоційні процеси інтенсифікують пізнавальну діяльність школярів. Важливими є позитивні емоції, які створюють атмосферу співробітництва, поліпшують умови самостійної навчальної роботи, викликають бажання вчитись.

Підвищенню емоційності навчання сприяє використання спеціальних дидактичних методів (демонстрації, використання технічних засобів навчання, змістовність матеріалу), показових прикладів, фактів, створення проблемних ситуацій.

Контрольно-регулюючий компонент. Містить методи контролю, самоконтролю і взаємоконтролю, якими користується вчитель паралельно з викладанням нового матеріалу.

На цьому етапі відбувається формування в учнів навичок та умінь самоконтролю в навчанні, планування своїх дій, оцінювання і регулювання власної діяльності і поведінки, передбачення результатів своїх дій, зіставлення їх з вимогами вчителя або колективу.

Взагалі головна роль у навчальному процесі належить учителю. Але сам освітній процес неможливий без активної діяльності учнів. Сучасна дидактика вважає, що діяльність учителя полягає не в простій передачі учням певних знань і умінь, а в організації активної діяльності самих учнів, спрямованій на засвоєння нових знань, умінь і навичок.

Роль керівника освітнього процесу не обмежується поясненням нового навчального матеріалу. Вона полягає в тому, що вчитель є насамперед організатором і керівником пізнавальної діяльності учнів, створює умови, за яких вони можуть найраціональніше і найпродуктивніше вчитися (навчальна дисципліна, психологічний клімат, чергування занять, нормування домашньої навчальної роботи, постановка перед учнями мети і завдання). Контролюючи навчання, він повинен бути готовий допомогти учням, коли в них виникають труднощі. Водночас учитель є вихователем, дбає про розумовий, фізичний, духовний розвиток учнів. Щоб повноцінно здійснювати процес викладання, вчитель має усвідомлювати загальну мету освіти і місце свого предмета в її реалізації. Оскільки загальною метою виховання є формування всебічно і гармонійно розвинутої особистості, він визначає загальну освітню, виховну і розвиваючу мету свого предмета і кожного уроку. Вчитель повинен глибоко знати предмет на сучасному науковому рівні. Особлива роль належить методичній підготовці вчителя. Адже недостатньо мати знання зі свого предмета, треба вміти зробити їх надбанням учнів. Оскільки у процесі навчання реалізуються його виховна і розвиваюча функції, вчитель повинен мати добру психолого-педагогічну підготовку, знати методику організації виховної роботи. Для успішного викладання вчитель повинен добре знати особливості учнів, що є запорукою управління їх пізнавальною діяльністю (учитель може правильно обрати тон і стиль спілкування з учнями, управляти увагою, як своєю, так і вихованців, обирати потрібний темп навчально-пізнавальної діяльності тощо). Діяльність учителя в процесі викладання охоплює планування (тематичне й поурочне) діяльності; організацію навчальної роботи, діяльності, стимулювання активності учнів; здійснення поточного контролю за навчальним процесом, його регулювання, коригування. У цій справі учителю не обійтися без аналізу результатів своєї діяльності.

У наш час усе дуже стрімко змінюється і розвивається, це стосується всього, звичайно вносяться корективи і в навчанні, тому вчителі повинні підвищувати свою кваліфікацію, вносити нові методи і практики для кращого навчання дітей, крім цього всім потрібно знати основу, на чому базується навчання і не забувати про природовідповідність, про яку розповідав Я. А. Коменський і А. Дістервег. Вони надавали великого значення принципу природовідповідності, тобто слідування природному розвитку людини, врахування вікових та індивідуальних особливостей. Вони наголошували на необхідності досконалого вивчення дитячої уваги, пам'яті, мислення. А. Дістервег вбачав у психології «основу науки про виховання» [3].

Список використаних джерел

1. Структура процесу навчання. URL: http://megalib.com.ua/content/3912_Stryktyra_procesy_navchannya.html (дата звернення: 08.10.2022).

-
2. Структура діяльності вчителя в навчальному процесі. URL: <https://studfile.net/preview/5643734/page:2/> (дата звернення: 08.10.2022).
 3. Головні педагогічні ідеї Ф. А. В. Дістервега. URL: http://ni.biz.ua/11/11_5/11_53721_golovni-pedagogichni-idei-fav-distervega.html (дата звернення: 08.10.2022).
 4. Зайченко І. В. Педагогіка: підручник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 608 с.